

Red Barnets familieoplevelsesklubber

- metoder og betydninger for børn og familier

Oktober 2013

Forord

Denne rapport er først og fremmest baseret på børns og forældres erfaringer med at deltager i familieklubbens oplevelsesture arrangeret af frivillige i Red Barnets lokaleforeninger rundt om i landet.

CASA har samlet erfaringer fra de lokalafdelinger, som deltager i pilotprojektet i socialt udsatte boligområder i Danmark, og hvor natur og fritidsliv er et centralt omdrejningspunkt for aktiviteterne i klubberne. Undersøgelsens grundlag er bl.a. indsamlet ved interview og deltagerobservation på ni ture i fire forskellige klubber i løbet af 2013. Rapporten er udarbejdet med henblik på videreudvikling af metoderne i familieoplevelsesklubberne.

Børn, forældre, frivillige samt medarbejder ansat centralt i Red Barnet har bidraget med deres erfaringer. Vi vil gerne takke dem for at have taget sig tid til i interview at videregive deres erfaringer.

Red Barnet gennemfører projektet i samarbejde med Skov & Landskab (Københavns Universitet), og det er støttet af Trygfonden og Friluftsrådet. I Niels Ejbye-Ernsts rapport ”Evalueringsrapport af Red Barnets arbejde med familieoplevelsesklubber i naturen” er sat særligt fokus på ture i naturen.

Nærværende undersøgelse er udarbejdet af Marianne Malmgren.

CASA
Oktober 2013

Indhold

1	Sammenfatning og anbefalinger	4
1.1	Betydninger for børn	5
1.2	Betydninger for forældre	6
1.3	Metoder.....	7
1.4	Ture i naturen med naturaktiviteter	8
1.5	Anbefalinger	9
2	Det boligsociale naturprojekt.....	14
2.1	Naturprojektet.....	14
2.2	Samarbejdspartnere	15
2.3	Målgruppe.....	16
2.4	Frivillige	18
3	Undersøgelsens formål og metode	19
3.1	Formål.....	19
3.2	Metode	19
4	Betydninger for børn	22
4.1	Fællesskab – familie, ven og frivillige	23
4.2	Positive, sjove og omsorgsfulde frivillige	26
4.3	Flotte, søde og nye oplevelser	27
4.4	Det sjove – ny brug af mad og i en god relation.....	28
4.5	At bidrage på naturtur og vise hvad man kan.....	30
5	Betydninger for forældre og familier	31
5.1	Mulighed for nærvær og fravær.....	31
5.2	Glæden ved at kunne give oplevelser	32
5.3	Færre konflikter og relationsrollemodeller.....	32
5.4	Socialt netværk	33
5.5	Fra inde- til udeklima	34
6	Metoder	36
6.1	Basen – bænken, bålet eller bussen	36
6.2	Aktiviteter – tilstrækkelige og udfordrende.....	37
6.3	Inkluderende kultur.....	38
6.4	Klubdeltagelse og - identitet.....	39
6.5	Setting: Natur kontra seværdighed	40
6.6	Tur i naturen med naturaktiviteter	41

1 Sammenfatning og anbefalinger

Red Barnets familieoplevelsesklubber er drevet af frivillige og organiseret i 40 af de 60 lokalafdelinger, som der er rundt om i landet, og hvor den første er etableret i 2008. En familieoplevelsesklub består af flere familier. I et samarbejde mellem frivillige og sundhedsplejersker, boligsociale medarbejdere, lærere og pædagoger m.fl. fra socialt udsatte bolig- og lokalområder bliver familier visiteret til klubberne.

En gruppe frivillige planlægger og gennemfører en gang om måneden en oplevelsestur med aktiviteter og socialt samvær. Som eksempel deltog 28 børn, 3 fædre og 12 mødre - i alt 43 familiemedlemmer fra 12 familier på en af oplevelsesturene i 2013. Turene foregår fx i skoven, ved havet, ved et slot, på en bondegård, ved en naturskole, i et akvarium eller i en forlystelsespark. Aktiviteterne kan fx være madlavning, skattejagt eller miniorienteringsløb med legeposter.

”Formålet er, at voksne og børn er sammen på en god måde og får nogle gode oplevelser.” (Frivillig).

Tolv af familieoplevelsesklubberne har gennem de seneste to år deltaget i et boligsocialt naturprojekt, hvor der er særligt fokus på brug af natur og fritidsliv med det formål at:

- Udvikle forældre og børns sociale netværk gennem fællesskab og inkluderende aktiviteter.
- Skabe mulighed for bedre trivsel og dermed øge deltagerens handlekompetence gennem aktiviteter, som kan forbedre koncentration, kropslig indlæring og øget empati.
- Forbedre familiernes sundhed gennem inspiration til et aktivt fritidsliv og oplevelser i naturen.

For at belyse børn og familiers udbytte af deltagelse og de anvendte metoder har CASA foretaget feltobservation på ni ture i fire forskellige klubber, og har interviewet børn, forældre og frivillige om, hvad det betyder for dem at deltage i familieoplevelsesture. Børnene har bl.a. taget foto af det bedste ved turene.

I dette indledende kapitel er de væsentligste resultater og anbefalinger samlet.

1.1 Betydninger for børn

Børn og familier har et mangfoldigt udbytte af at deltage i ture og aktiviteter med oplevelsesklubben. Børns og familiers deltagelse i familieoplevelsesklubbernes ture en gang om måneden er indiskutabelt positivt, fordi alternativet for mange af børnefamilierne er at være derhjemme uden oplevelser og samvær.

At tage på tur med klubben og at være sammen med forældre og søskende og deltage i aktiviteter og leg er en stor oplevelse for børnene. Selv om klubdeltagelsen og oplevelserne ikke i sig selv skaber grundlæggende forandringer i barnets sociale forhold og hverdagsliv, så bidrager oplevelsen med positivitet, glæde og kan medvirke til at fremme barnets og familiernes perspektiver på deres mulighedsbetingelser. Derudover er der eksempler på, at det giver ekstra ressourcer i familiernes indbyrdes relationer og også i relationerne til andre.

På turene møder børn og forældre andre familier. De taler sammen, og børnene bliver set og hørt i et ligeværdigt fællesskab, som definerer klubkulturen. Børnene oplever nye steder, aktiviteter og indgår i fællesskab med andre - både børn, frivillige og deres forældre.

Deltagelsen og oplevelserne bidrager til en udvidelse af børnenes reference-ramme, fordi de oplever og prøver nyt samt indgår i relation med andre voksne, nemlig de frivillige, som de ellers ikke ville have været i samvær og samtale med. I kraft af de frivilliges position som hverken myndigheds-personer eller professionelle, skabes der gode relationer til børnene og deres livsverden, forstået som alle de erfaringer, følelser, oplevelser osv., som det enkelte barn er i verden med.

Børnenes oplevelser er spot on og de oplever i dybden og i detaljen. Det gælder fx de smukke og søde dyr og blomster. En fordybelse som er dokumenteret gennem fx de fotografier børnene har taget, og hvor de er gået helt tæt på spindelvæv, påfuglens farver på ryggen eller en blomst.

Det mest centrale for børnene er at lave noget aktivt sammen med de andre børn i klubben og deres forældre. At have det sjovt på turene er også børnenes oplevelse. De morer sig over ting de kender, og ting som bliver brugt på en ny måde, fx når en melon bliver til en maske. Eller når der er sammenhold mellem fx far og søn i fodboldspillet med de frivillige. Eller når der kan laves sjov med en regel som gradbøjes: der må ikke bades på turen, men soppes og det er til morskab for alle, når sopningen bliver at dyppe bukserne i vandet.

At modtage omsorg og være i relation med andre på en positiv og venlig måde, er noget børnene fremhæver, som afgørende betydningsfuldt.

Børnene profiterer af, at frivillige har taget initiativ, fastlagt rammerne for dagen og for dialog- og samværsformen. Børnenes forældre lader de frivillige have styringen for rammesætningen samt varetage dele af forældrefunktionerne, fordi relationerne mellem forældre og frivillige er karakteriseret af ligestilling. For børnene er familieoplevelsesklubberne et ressourceopbyggende frirum fra ballade og konflikter og stram forældrestyring. Det er bl.a. i samspillet med de frivillige, at børnene bryder grænser og oplever udfoldelse.

Mange af børnene har vanskelige vilkår i deres daglige sociale relationer i familien og i skolen. På oplevelsesturene får de erfaringer med at være sammen med både børn og voksne i en ligestillet kontekst. De glæder sig derfor – til næste tur i familieoplevelsesklubben. Forventningen om at møde de andre børn, og forventningerne om at der fx er kage lige som sidst og de kommer til at sidde ved siden af en ven i bussen osv.

Over tid bliver også relationer mellem børn og andre børns forældre udbygget. Fra primært at være sammen med og snakke med egne forældre og de frivillige, når de starter i klubben, til også at gå sammen med og lege med andre børn. Det skyldes også at forældrene over tid slipper noget af kontrollen over barnet, som derved får større frihed på turene.

På baggrund af børnenes erfaringer indeholder den gode tur:

- Aktiviteter som børnene kan og vil deltage i, og som matcher hvad de formår og lidt til, så det bliver udfordrende uden at være grænseoverskridende.
- Fri leg med andre børn og legemuligheder og legefaciliteter.
- Omsorgsfulde og sjove frivillige, som finder på nyt.
- Oplevelser med sansindtryk, uden at det bliver for overvældende.
- At være sammen med familie, andre børn og de frivillige omkring aktiviteter.
- Mulighed for at bidrage til fællesskabet.
- Forældre i samtale og samvær med andre, men ikke så dominerende, at de vælger barnet fra.
- Mad som tilberedes og spises sammen med andre.

1.2 Betydninger for forældre

Fra forældrenes perspektiv er det helt centralt, at andre tager initiativ til turen, at det økonomiske grundlag er i orden og at dagens overordnede ramme er fastlagt. Forældrenes omsorgsfunktioner for deres børn er på turene forankret i fællesskabet i gruppen af frivillige og forældre, hvilket åbner for og styrker forældrenes mulighed for at kunne fokusere på samvær og nærvær med deres børn.

Oplevelserne og samværet med andre familier og at forældrene er med til at give deres barn en god dag, betyder, sammen med pusterum fra omsorgs-, aktivitets- og praktiske funktioner i forældreskabet, en ressourceopbygning hos forældrene.

Forældrene beskriver, at det er vigtigt, at turene ikke er præget af for meget overflødigshorn, fordi der skal være en vis overensstemmelse til familiens egne muligheder i hverdagen, også set ift. at opretholde ligeværdigheden mellem klubbens familiemedlemmer.

Den helt afgørende betydning for forældrene er, at de komme ud fra hjemmet, opleve noget nyt og at børnene hygger sig, leger og får nye venner samt det at være sammen med andre mennesker. Alternativet til at være på oplevelsestur er at være hjemme og ikke lave noget. Efter en oplevelsestur er familiemedlemmerne både fysisk trætte og mættet af turens mange sansende indtryk og sociale relationer. De erfarer efterfølgende et mere harmonisk familieliv med færre skænderier og konflikter. Her understreger de, at en tur ud i naturen bedre tilgodeser deres sociale og familiemæssige behov. På disse ture får de i højere grad snakket mere med andre end ved fx en tur i en forlystelsespark, og er mere trætte på en god måde, fordi de har brugt sig selv. Desuden er en udetur god, fordi den står i kontrast til det indeliv med meget tid foran computere og TV, som nogle fortæller karakteriserer deres hverdag.

Betydninger for forældre:

- Frirum fra konflikter
- Få oplevelse
- Brud på ensomhed
- Komme ud af hjemmet og ind i nærmiljøet
- Vende problemer i ligeværdig samtale med frivillige
- Oplade forældreressourcer
- Netværk med klubmedlemmerne og de frivillige
- Ideer til aktiviteter og steder at tage hen med sin familie
- At se deres børn i relationer med andre børn og voksne
- At se hvordan andre taler, leger og agerer i relation til børn
- At bruge oplevelsen positivt sammen med familien.

1.3 Metoder

I de frivilliges optik er turenes formål først og fremmest at børnene kommer på tur og får gode oplevelser, og har det godt sammen med de andre både børn, familier og frivillige. At de lærer noget om at være sammen - sociale samværsformer, er også et vigtigt formål.

Et af elementerne i at skabe rammer for at børnene kan have det godt, er, at der ikke er konkurrence, og at ingen sættes i bedre lys end andre. Et andet element er materialisme, og at turen ikke indeholder forhold, som kan skabe

grundlag for vurdering af familiernes økonomiske formåen, fordi det modvirker ligeværdigheden i fællesskabet. Det centrale skal ikke være, om man fx har en mobiltelefon eller ej eller går i de rigtige bukser, men at man leger og snakker sammen.

Børnene har det typisk godt, når forældrene har det godt. Så et delelement er også, at de voksne i løbet af turen får ladet deres forældreressourcer lidt op. Der er tale om familier som typisk har en hård hverdag og som for nogle betyder, at de har en kort lunde i relationen til deres børn. For andre at de skal have kontrol med børnene, da de kan være lidt ustyrlige. Oplevelsesturene skal kunne give forældrene et pusterum og et overskud.

Sammensætningen og størrelsen af familieoplevelsesklubben er et fokuspunkt. De frivillige vil gerne have en stor klub, fordi forudsætninger for netværk mellem familierne er bedre, når der fx er jævnaldrende børn, familier med samme etnicitet og både mænd og kvinder. Når der på nogle ture er en frivillig for hver familie, er et synspunkt, at der skulle være flere familier med i klubben, fordi det så bedre ville matche den frivilliges indsats, som det kræver at tilrettelægge turene. I den forbindelse er det imidlertid vigtigt at holde for øje, at de frivilliges andel af gruppen, også har betydning for kulturen på turene.

Desuden centralt at hver tur har et varieret indhold af fællesskabsrettede aktiviteter og fri leg, fordi forskellige børn fordrer også forskellige metoder og derfor vigtigt at tilsigte mangfoldighed på den enkelte tur, og på de ture klubben tager på gennem et år. Der kan også peges på, at der i de frivilliges evaluering og inddragelse af børns og forældres forslag til, hvor turene skal foregå, kan suppleres med at stille spørgsmål om, hvilke aktiviteter klubben skal lave. Erfaringerne fra denne undersøgelses brug af børnenes billeder, viser desuden, at det er en anvendelig metode at udlevere kameraer til børn fra 6 år og opefter med en konkret og specifik fotoopgave, for på den måde at bidrage til at indfange børnenes perspektiv på den gode tur og deres prioriteringer.

1.4 Ture i naturen med naturaktiviteter

En tur i naturen og en naturtur med naturaktiviteter giver forskellige betydninger for børn og forældre. Generelt er der færre konflikter og irettesættelser i relationen mellem børn og forældre. En tur i naturen med familieklubben er kendetegnet ved ikke at have stramme normer til adfærd, fx kan man godt løbe og råbe i naturen. Dette til forskel fra ture hvor der fx indgår et cafébesøg, eller ture til en seværdighed, hvor børnene ofte bliver irettesat og får henstillinger om at opføre sig ordentligt.

En naturtur med naturaktiviteter giver et godt fællesskab og aktiviteterne på turene bidrager til at der med tiden bliver opbygget relationer mellem familierne, som skaber grobund for inddragelse af børn og forældre.

I vurderingen af hvilken ramme som bedst tilgodeser oplevelsesklubbernes formål, er en tur i naturen relevant. Der er tale om optimale rammer, det gælder fx konkurrenceelementet, det materialistiske og det at være sammen med andre. Men det kræver grundplanlægning og forudsætninger i forhold til udstyr og aktiviteter fra de frivillige. Desuden kan det være en barriere, at der er færre af familierne fra klubberne, som deltager i naturture end i turene til de store seværdigheder som fx legeland.

Der er behov for blandt de frivillige i lokalafdelingerne at drøfte og præcisere hvad en naturtur er, og særligt hvad den indeholder af aktiviteter.

Formålet med at inspirere familierne til selv at gøre brug af naturen er vanskeligt at få opfyldt, fordi familierne er båret og påvirket af fællesskabet, og af at andre har taget initiativ til turene. Det gælder fx arrangeret transport samt aktiviteterne.

Det er aktiviteterne og fællesskabet, som børnene først og fremmest trækker frem som det betydningsfulde, og dernæst det specifikke læringsmæssige i forhold til naturen. Det gælder særligt, når der er naturvejleder tilknyttet, fordi vedkommende kan identificere og fortælle om bl.a. de forskellige ting i skoven samt evner at sætte børnene i gang med at bruge udstyr og redskaber.

Der er behov for at styrke samarbejdet med naturkyndige, så det tilgodeser børnenes motivation for at lære om det de ser og oplever i naturen, og fordi det tilsyneladende fremmer børnenes oplevelser og deltagelse fx at få lov til at save og hukke brænde med økse, snitte med kniv, selv tænde op. Aktiviteter og udfordringer som kan blive bremset af andre med begrænset viden og erfaring i at agere i naturen.

1.5 Anbefalinger

Undersøgelsen viser at både børn og familier har et mangfoldigt udbytte af at være med i Red Barnets familieoplevelsesklubber, på turene og af at deltage i de aktiviteter som foregår på turene. Oplevelserne og det sociale samvær og nærvær adskiller sig fra deltagernes hverdagsliv og tilføjer ressourcer til familielivet.

Desuden bidrager oplevelserne og samværskulturen i klubberne generelt til at udvide børn og forældres referenceramme. Den frivillige gruppe og deres indsats understøtter en ligeværdighed i klubben, som børn og familier profiterer af. Desuden viser undersøgelsen, at ture i naturen med naturaktiviteter er en fordelagtig ramme for relationsopbygning mellem børn og mellem de øvrige deltager, bl.a. fordi børn og familier her i højere grad er deltagere end ved ture til seværdigheder, hvor de i højere grad er betragtere.

Aktiviteter organiseret omkring bålet som mødested på turen bidrager positivt til børnenes udfoldelsesmuligheder, fordi de trygt kan bevæge sig mellem fællesskabets centrum og periferi.

Samarbejdet om visitation med fokus på sammensætning af familier og personlig kontakt

Det er gennem samarbejdet mellem de frivillige i lokalafdelingerne og lærerne, pædagogerne, de boligsociale medarbejdere m.fl. lykkedes at nå målgruppen af børn og familier, som lever i en hverdag præget af begrænsede økonomiske og personlige ressourcer. Deltagerne i familieoplevelsesklubberne er børnefamilier med begrænset netværk samt børn som ellers ikke har muligheder for denne type af oplevelser samt er i marginale sociale relationer i hverdagen. Nogle af de familier som deltager, lever i en isoleret situation med højt konfliktniveau og begrænsede anerkendende relationer i familien og i deres øvrige relationer i hverdagen.

Der er fortsat behov for at fremme samarbejdet med lærere, pædagoger, boligsociale medarbejdere m.fl. som skal visiterer til klubberne, således at flere familier får mulighed for at deltage i familieoplevelsesklubberne. I visiteringen kan det være vigtigt at være opmærksom på sammensætningen af klubbens deltagere, så den understøtter netværksdannelsen mellem klubbens familier. Der er positive erfaringer med personlig kontakt til familierne i kontaktetableringen. Rekruttering til klubberne sker i højere grad gennem den personlige kontakt end gennem informationsmateriale til familierne.

Ud over at få flere med, er det centralt at opbygge en klubidentitet blandt familierne, fordi det er med til at fremme deltagelse og engagement. Over tid sker der en progression i relationerne mellem familierne. Hvor børnene i starten både er meget sammen med deres egne forældre og de frivillige, så er børnene efter et par ture mere sammen med de andre børn og leger med dem, og de frivillige må være mere opsøgende i kontakten til børnene. På sammen måde med forældrene, som også snakker mere sammen efter, at de har været på flere ture sammen.

Det er en udfordring for de frivillige at inkludere nye familier i klubber, som har fungeret gennem længere tid, og de har brug for metoder til det.

Defineret samværsrammer som muliggør bevægelse mellem fællesskabets centrum og periferi

Turens base og den overordnede ramme og struktur for dagen er betydningsfuld for turens kvalitet. Set fra børnenes perspektiv, er det væsentligt, at de ikke bliver fastholdt i en stram struktur med fx besnærende regler og opførelsesnormer. Det giver tryghed, at klubben på den enkelte tur har en fælles base og et mødested, og at de derudfra kan udfordre og deltage, samt at de netop i løbet af dagen og i forhold til de forskellige aktiviteter kan henholdsvis til - og fravælge fællesskabet.

Ture i naturen med naturaktiviteter og med bålet som base er en sublim ramme for dette til- og fravalg af fællesskabet, og understøtter det enkelte barns valg af at kunne være med, når det magter, og på den anden side trække sig lidt tilbage i periferien, når det bliver for meget, og at de kan gøre dette uden derved at overskride normer og kodeks for god opførelse. Anderledes ramme er det for børnene i det offentlige rum med mange andre mennesker og måske indendørs, hvor konflikterne mellem børn og forældre kan risikere at være flere netop pga. det fastholdende element.

Der er væsentligt, at de frivillige sætter en tydelig overordnet ramme for dagens aktiviteter, og hvad der skal ske. Det skaber en tryghed for børn og også for forældre, og betyder at de kan fokusere deres ressourcer på samværet og udfoldelse inden for rammen, uden at det kræver for meget af dem at skulle manøvrere i en for løs struktur. Forhold som fremmer opbygning af ligeværdighed i klubben mellem familier og frivillig er bl.a., at konkurrence og materialisme ikke indgår som element i aktiviteterne, samt at børn og forældre har mulighed for at bidrage til fællesskabet.

Et opmærksomhedspunkt er overgangene mellem, når turene starter og når de slutter. Det er vigtigt, at de frivillige sætter nogle gode rammer, fordi disse overgange mellem de frivilliges overordnede styring og forældrenes fulde ansvar for forældrefunktionerne kan være et problematisk tidspunkt for børnene.

Samtidig er det vigtigt, at de frivillige kan afvige fra turens masterplan, og være i stand til på selve dagen at tilpasse aktiviteter til turens deltagere og med formålet for øje – at børnene skal have oplevelser og have det godt og sjovt. Det kan således nogle gange være nødvendigt at aflyse aktiviteter, som de frivillige forinden har planlagt, fordi deres indhold eller omfanget af aktiviteter ikke matcher de børn og familier, som deltager på dagen.

Naturaktiviteter bør prioriteres i løbet af årets ture i familieoplevelsesklubberne

En tur i naturen med naturaktiviteter og bål som base understøtter det relationelle og trivselsmæssige formål for børn og familier. På disse ture får familierne i højere grad snakket med andre end ved fx en tur i en forlystelsespark, og de oplever også efterfølgende at være trætte på en god måde, fordi de har brugt sig selv. Desuden er en aktiv tur udendørs god, fordi den står i kontrast til det indeliv med meget tid foran computere og TV, som nogle fortæller karakteriserer deres hverdag.

Naturaktiviteter giver både børn og forældre god mulighed for at bidrage til fællesskabet, fx når frivillige, forældre og børn sammen tilbereder mad over bål, og giver en positiv oplevelse som både omfatter det at mestre og bidrage til det fælles i klubben.

Bålstedet er ideelt som base, fordi det er en aktivitet, der er forbundet med mange opgaver, som familierne kan tage del i fx skal der indsamles brænde og bålet tændes og holdes ved lige. At der er noget at gøre, skaber et godt udgangspunkt for dialog og samvær. Desuden er bålstedet fordelagtigt som base, fordi familierne her typisk sidder rundt om bålet og alle kan se hinanden. Forhold som ikke er gældende, når basen er bænke eller bussen.

Det kræver ofte en stor indsats at få familierne til at deltage på naturture - erfaringerne er, at de ikke deltager i lige så stort antal som til store seværdigheder. For nogle kan det deltagende element som naturturene rummer være vanskeligt at honorere. Antallet af familier er dog ikke afgørende for børnenes oplevelse af naturture. Ud fra de deltagende børns perspektiv er en tur med få familier lige så vellykket som, når der er mange med.

Støtte til de frivillige i organiseringen af ture i naturen med naturaktiviteter

Ture i naturen med naturaktiviteter kræver indsats og kundskab fra de frivillige. Indhold, aktiviteter og samværsform er nemlig ikke i samme udstrækning defineret på forhånd som ved ture til seværdigheder.

På naturture er udfordringerne anderledes og både børn og familier og frivillige bliver i større udstrækning deltagere og medbestemmende for indhold. Derfor er det vigtigt, at der er gode rammer for sådanne aktiviteter. Der er behov for anvendelige steder i naturen, hvor adgang til bålsted, overdækket ly, toilet osv. er til stede samt fastholdelse af tilbud om naturkurser for de frivillige med introduktion til naturaktiviteter og -rekvisitter.

Kombination af ture til forskellige settings og med variation af aktiviteter over et år er godt for børnene og bidrager til et godt klubliv. Med en variation af settings og aktiviteter kan børn med forskellige udgangspunkter indtage forskellige roller i klubben. Det er godt som klub, at familierne har oplevelser sammen, både hvor forældrene er aktive medspillere og ture hvor forældrene er mere betragtere. Det tætte fællesskab kan være vanskeligt for nogle måske især i starten.

Brug for en stor andel af frivillige til familieoplevelsesklubben

Børnene oplever en accept – at de er gode nok - i situationer, som de i andre sammenhænge er vant til giver konflikter og skæld ud. Samværet med andre børn og frivillige giver gode oplevelser.

De frivillige bidrager til at skabe kvalitet i turene, og det fremmer den ligeværdige kultur, at de ikke er myndighedspersoner. Det har betydning for forældrene, at de frivillige indgår som ligeværdige parter i klubben og på turene. De frivillige indgår også som en form for netværk for familierne både i form af udvidet referenceramme i forhold til hverdagslivsprioriteter og muligheder, og også mere konkret i forhold til kontakt til deltagelse i

andre aktiviteter fx en fritidsforening, kontakt til udlejer af en bedre bolig m.m. De frivillige fungerer også som rollemodeller bl.a. med andre måder at tackle konflikter med børnene på, end hvad nogle forældre selv typisk ville gøre.

Det er positivt, at der er en høj andel af frivillige med på turene, fordi de indgår og definerer en kultur, som danner ramme for samværs - og kommunikationsformen, samt hvordan turene og aktiviteterne kan organiseres. Deres ressourcer fordeler forældrenes funktioner på flere og får dermed betydning for det samlede fællesskab. Forældrene får bedre betingelser for nærvær og samvær med deres børn og andre voksne.

Fasthold og udbyg samarbejdet med naturkyndige fx spejdere og naturvejledere

Der er brug for samarbejdspartnere, som har natur og friluftsliv som profession eller som fritidsbeskæftigelse. Samarbejde med lokalafdelinger fx af det Danske Spejderkorps bidrager generelt positivt til familieoplevelsesklubbernes ture i naturen. Spejderne supplerer med aktiviteter fx sjove lege, som er inspirerende for familierne og også for de frivillige, fordi det giver ideer til selv at iværksætte lignende aktiviteter. Desuden er det en positiv oplevelse for børn og forældre, at spejderne gør en indsats for dem og tilbyder deres faciliteter fx brug af deres hytte.

Deltagelse af Red Barnets naturvejledere på ture bidrager med ekstra dimensioner, hvad angår børnenes oplevelser, læring, udfoldelsesmuligheder samt at tage udfordringer op. Det skyldes, at vejlederne typisk kan svare på de fleste spørgsmål, børnene stiller, om de dyr, blomster osv. de opdager og betragter i naturen. Desuden har de naturrekvisitter som kikkerte, fiskenet eller knive, som de medbringer og deler ud til børn og forældre. Det har betydning for børnenes iagttagelser i naturen. Det er helt afgørende, at naturvejlederne lader børnene bruge redskaberne og lader dem afprøve nogle grænser, samtidig med at de vejleder dem i brugen af knive osv. Børnenes forældre og frivillige afholder nemlig nogle gange børnene fra at bidrage og afprøve redskaberne, på grund af bekymring for eventuelle risici forbundet med aktiviteterne. Fra børnenes perspektiv er det netop disse grænseoverskridende og mestringsmæssige aktiviteter – at kunne snitte med en dolk, svinge en økse og kløve brænde til bålet, holde et bål ved lige, som er betydningsfulde og positive. Naturvejlederne er medvirkende til at skærpe børnenes interesse for at deltage i naturaktiviteter og -observationer.

2 Det boligsociale naturprojekt

Red Barnet har frivillige drevne familieklubber i flere af de byer i Danmark, hvor de har lokalafdelinger. Den første er etableret i 2008. Klubberne er drevet af Red Barnets frivillige i lokalområdet, og de kan have forskelligt indhold. Nogle er familieoplevelsesklubber, hvor familierne tager på udflugter, går i teatret, ser film, tager ud i naturen eller til seværdigheder. Der er familieoplevelsesklubber i 40 ud af de 60 lokalafdelinger.

De frivillige danner en familieklub, hvor mellem 10-15 frivillige en gang om måneden planlægger og gennemfører en oplevelsestur med aktiviteter. Turene foregår fx i skoven, ved havet, ved et slot, i et akvarium eller i forlystelsespark. Aktiviteterne kan fx være madlavning, orienteringsløb eller bowling. Der kan også være en sommerlejr med overnatning, som er en del af klubaktiviteterne.

En familieklub består af mellem 20 og 40 familiemedlemmer og ofte kommer de fra et par bolig- eller lokalområder. På en tur med 12 familier deltog 43 familiemedlemmer i alt – 28 børn, 3 fædre og 12 mødre. Nogle gange har lokale forretningsdrivende eller andre sponsoreret noget i forbindelse med turene. I den forbindelse bruger de frivillige deres personlige og professionelle kontakter samt er opsøgende på klubbens vegne. Det kan fx være sandwich fra en lokal restaurant, transport fra et busselskab eller entre til en seværdighed.

2.1 Naturprojektet

I efteråret 2011 starter Red Barnet et pilotprojekt med særligt fokus på naturaktiviteter. Tolv familieoplevelsesklubber deltager i det boligsociale naturprojekt. Udgangspunktet er at frivillige i Red Barnets lokalafdelinger laver sociale, netværksskabende aktiviteter for socialt udsatte familier fra bolig- og lokalområder. Der er i pilotprojektet et særligt fokus på brug af natur og friluftsliv i de sociale aktiviteter, for at afprøve denne ramme med henblik på at fremme mulighederne for sundhedsfremmende, trivselsmæssige og netværksskabende betydninger for familierne.

Formål

Formålet med de frivillige sociale aktiviteter i det boligsociale naturprojekt er at:

- Udvikle forældre og børns sociale netværk gennem fællesskab og inkluderende aktiviteter.
- Skabe mulighed for bedre trivsel og dermed øge deltagernes handlekompetence gennem aktiviteter, som kan forbedre koncentration, kropslig indlæring og øget empati.

- Forbedre familiernes sundhed gennem inspiration til et aktivt fritidsliv og oplevelser i naturen.

Hovedformålet med familiekлубberne er at styrke relationerne gennem fællesskab. Både på tværs af familierne, mellem børnene og mellem forældre og børn. For på den måde at lære børnene at indgå i relationer.

”Formålet er, at voksne og børn er sammen på en god måde og får nogle gode oplevelser.” (Frivillig).

”Formålet er at gøre børns drømme til virkelighed”. (Frivillig).

Rationalet bag det boligsociale projekt ”ud i naturen” og dermed den overordnede begrundelse for aktiviteterne kan beskrives ud fra et kompensations-, et empowerment- og et naturrationale.

Kompensation fordi der bag formålet med aktiviteterne i familiekлубberne og oplevelserne der, er der et kompensationsrationale. Fordi formålet er at give udsatte børn fra socialt belastede boligområder samme muligheder for rekreative og sundhedsstærkende oplevelser samt mulighed for læring og oplevelser af sunde fællesskaber som andre børn. Kompensationsrationale bag aktiviteterne fremkommer ved at børn i udsatte boligområder gennem aktiviteterne i Red Barnets familieoplevelsesklubber kan kompenseres for det, de mangler i forhold til oplevelser, relationer, fællesskaber og friluftsliv.

Empowerment fordi grundopfattelsen er, at familier i udsatte boligområder får udbytte af at være sammen med ligesindede i et magtfrit fællesskab. Der er også et inkluderende perspektiv, og at der netop er tale om en familieoplevelsesklub, hvor hele familien er med på turene til aktiviteterne. Desuden er der en målsætning om at deltagerne så vidt muligt inddrages på forskellige måder i planlægningen og afholdelsen af oplevelserne og aktiviteterne.

Et naturrationale fordi naturtemaet bygger på antagelser om, at natur er godt for børn jf. naturbørnehaver og udeskoler. Ligeledes bygges dette på at børn er mindre og mindre udendørs, hvilket er i forlængelse af et sundhedstema, der er særligt aktuelt og på dagsordenen generelt i Danmark i disse år. Der er også et ønske om, at motivere familierne til selv at tage initiativ til at bruge naturen med deres børn eller tage initiativ til at børnene starter til en fritidsaktivitet i stedet for og parallelt med deres deltagelse i familiekлубben.

2.2 Samarbejdspartnere

Familiekлубberne er afhængige af samarbejdspartnere, der har kontakt til familier, som kunne have glæde af, at blive en del af en familiekлуб. Derfor arbejdes der lokalt med lokale ambassadører fx boligsociale medarbejdere, sundhedsplejersker, socialrådgivere, lærere og pædagoger, og i samarbejde

med dem udvælges familierne. Erfaringerne peger på, at den personlige relation til familierne er vigtig for at få familierne med, og at en skriftlig invitation ikke er nok.

Der er også brug for samarbejdspartnere, som har natur – og friluftsliv som profession eller som fritidsbeskæftigelse. Således er der allerede en del erfaringer med samarbejde med lokalafdelinger af det Dansk Spejderkorps, som bidrager med faciliteter, sjove lege og aktiviteter. Erfaringerne fra dette samarbejde er generelt positive. De frivillige får gennem spejdernes aktiviteter ideer, som de selv efterfølgende har mulighed for at bruge, og børnene oplever glæde ved at spejderne stiller fx deres hytte til rådighed for dem samt laver aktiviteter for dem.

De frivillige vurderer, at der er god, hurtig og relevant opbakning til lokalafdelingerne fra centralt hold. Fx arrangerer Red Barnet friluftskurser, for at øge de frivilliges viden om friluftsliv, oplevelser i naturen samt konkrete aktiviteter og lege. De frivillige som har deltaget, vurderer at de har fået et positivt udbytte af deltagelse, og kurset bliver beskrevet som godt formidlet, spændende og brugbart. Samme positive erfaring gælder for dem, som har været med på uddannelsesdage, hvor drøftelserne med andre frivillige om måder at organisere ture på bidrager til inspiration og kvalificering af turene. Det bliver også fremhævet af de frivillige, at det er positivt at vide, at man er en del af en større organisation, som arbejder for det samme hovedformål. Red Barnet stiller også udstyr til rådighed for de lokale familieoplevelsesklubber til fx at tænde bål, madlavning over bål, kikkerter m.m.

Naturvejledere fra bl.a. Red Barnet har også deltaget på ture og ud over at lave naturaktiviteter og lege med børn og familier fungerer de også som rollemodeller for de frivillige, ift. hvilke og hvordan man laver natur- og friluftslivs aktiviteter for børn.

2.3 Målgruppe

Det boligsociale naturprojekts målgruppe er børn og forældre bosiddende i udsatte bolig- og lokalområder. Familierne er bl.a. karakteriseret ved at have begrænsede ressourcer som følge af fx helbredsproblemer, misbrug, fattigdom. Kernemålgruppen er børn i alderen 5 – 12 år sammen med deres forældre, men både yngre og ældre søskende er også velkommen, og der deltager derfor børn og unge i hele aldersgruppen under 18 år, men flest indenfor kernemålgruppen.

Fra de frivilliges perspektiv er der stor interesse for, at det er de rigtige familier som deltager i aktiviteterne i familieoplevelsesklubberne. De rigtige er defineret ved, at være familier, som har brug for oplevelser og som samtidig kan varetage en forældrerolle der omfatter deltagelse i en tur en gang om måneden og lyst til at være aktive i forhold til deres børn på turene.

Der er fra de frivilliges side tillid til ambassadørernes udvælgelse af familier, og erfaringerne fra denne evaluering viser entydigt, at projektet når målgruppen. Deltagerne er børnefamilier med begrænset netværk og både personlige og økonomiske knappe ressourcer samt børn som ellers ikke har muligheder for denne type af oplevelser samt er i marginale sociale relationer i hverdagen. For nogle familier gælder det, at de lever i en isoleret situation, med højt konfliktniveau og begrænsede anerkendende relationer i familien og til dels også i deres øvrige relationer i hverdagen.

Familie - enlig mor med søn - dansk etnisk baggrund

Pia bor alene med sin søn Mathias. Faren er stort set fraværende i familien og svigter generelt, de begrænsede aftaler han har med sønnen. Pias egen familie har hun ikke kontakt med, og de er i øvrigt også bosat i Norge. Mathias går i SFO og Pia er pt. i aktivering og tager tidligt af sted om morgenen, og derfor er Mathias ofte alene hjemme. Familien har begrænset kontakt til andre mennesker. Pia føler sig ensom og savner voksenkontrakt også med ikke myndighedspersoner, som hun kan drøfte familiens problemer med. Pia har problemer med forældreansvar og opdragelse, og Mathias har adfærdsmæssige vanskeligheder og problemer i forhold til social kontakt til andre. Der er også problemer med forsørgelse og en undersøgelse på forældreevnen som socialforvaltningen har iværksat, påvirker Pia meget, fordi hun oplever, at hun bliver uretfærdigt behandlet. Da hun gennem medarbejderne i sønnens SFO får at vide, at hun kan deltage i en oplevelsesklub, var det et ønske, der gik i opfyldelse, fordi familien derved får mulighed for oplevelser og ture, som de kan være sammen om. Muligheden for at være sammen med andre mennesker og mulighed for at komme nogen steder hen, som de aldrig selv har villet kunne uden bil og penge. Det betyder også meget for Pia, at Mathias på turene leger og snakker sammen med andre børn.

Familie – forældre med to børn - anden etnisk baggrund end dansk

Familien består af mor, far, en datter og en søn. Faren og sønnen deltager ikke i klubbens ture, fordi det er en del af familiens kønsrollemønstre, at kvinden tager den type af oplevelser med børnene. Den ældste søn deltager ikke pga. et alvorligt fysisk handicap. Faren er psykisk syg efter krigstraumer, hvilket sammen med sønnens sygdom præger familielivet og deres bevægelsesmuligheder – og radius. Moren kan deltage i ture, når der er andre i hjemmet til at passe det ældste barn. Hun glæder sig over at kunne tage ud, og nyder at datteren lærer både dansk og alt muligt andet. Hun har også selv lært meget. På sprogskolen er det mest breve og kontakt til kommunen teksterne handler om, men her er det lege, danske traditioner og fx at fange, ordne og spise en fisk. Sidste gang var der også noget spændende mad på turen, og der var kaffe og kage om eftermiddagen. Det er dejligt at komme ud og opleve noget, og ressourceopbyggende fordi andre har sørget for mad og drikke, noget som hun ellers altid selv står for. Derfor er hendes samvær med datteren også mere nærværende her. Desuden har familien ikke selv råd til at tage på oplevelser, som koster noget.

2.4 Frivillige

De frivillige i lokalafdelingerne er projektets kerneressource, og de er både unge og ældre. Nogle har børnefaglig baggrund som fx lærere og pædagoger og andre har helt andre faglige professioner fx er der en bankrådgiver og en kok. Der kunne være brug for en større andel frivillige yngre mænd på turene, fordi erfaringerne fra denne undersøgelse viser, at nogle af børnene motiveres til at tage udfordringer op særligt sammen med dem. Der er på de fleste ture en frivillig pr. familie.

En god frivillig har lyst til at sætte sig i spil overfor forældre og børn, og fremstår selvsikker og glad. Desuden skal en god frivillig have energi, være nærværende i relationerne og møde stabilt op i forbindelse med turene. For de frivillige er en central motivation oplevelsen af at hjælpe og at familierne er glade. En bekymring for nogle af de frivillige i nogle klubber, er problemet med at få tilstrækkeligt med familier i klubben på trods af et samarbejde med ambassadører i lokalområdet. En anden er at sammensætte klubbens deltagere på en sådan måde, at mulighederne for at danne relationer mellem dem er bedst muligt fx at der er flere fædre, jævnaldrene børn og familier med samme etniske baggrund.

De frivillige har forskellige funktioner på turene. Det kan være en tovholder og en som er ansvarlig på selve turdagen. Desuden kan der være nogle, som primært tager sig af nogle af aktiviteterne, andre som prioriterer maden og andre igen som ikke deltager på turene men som fx står for at bage boller eller kage, som klubben kan tage med.

3 Undersøgelsens formål og metode

I dette kapitel følger en belysning af formålet med nærværende undersøgelse af Red Barnets boligsociale naturprojekt i frivillige lokale familieoplevelsesklubber. Dernæst redegør vi for de forskellige metoder, der er anvendt. Det gælder både personlige kvalitative interview, telefoninterview, feltobservation og fotointerviewmetoden. De forskellige metoder udgør tilsammen det empiriske materiale for undersøgelsen.

3.1 Formål

Formålet med undersøgelsen er at:

- Belyse hvad børn og familier får ud af at deltage i Red Barnets oplevelsesture i familieklubberne – med fokus på trivsel og relationsmæssige forbedringer.
- Vurdere sammenhænge mellem de frivilliges intentioner, metoderne og betydninger for børn og familier.
- Anbefale hvordan Red Barnets klubarbejde kan gøres bedre, så det bidrager til at skabe positive forandringer for børnene.
- Pege på forandringspotentialer for hvordan natur- og friluft aktiviteter generelt bedst tilrettelægges og gennemføres.

Undersøgelsen kan bruges af både frivillige og ansatte i Red Barnet samt af samarbejdspartnere, fordi den på baggrund af pilotprojektet dokumenterer betydninger for børn og familier. Derudover vurderes sammenhænge mellem formål, metoder og betydninger i forhold til en fremadrettet indsats af det frivillige sociale arbejde målrettet socialt udsatte børnefamilier i bestræbelserne på at sikre kvalitet, forankring, udvikling, engagement og deltagelse.

3.2 Metode

Undersøgelsen er baseret på kvalitative interview og observationer på ture. Børn, forældre og frivillige har bidraget med deres erfaringer ift. spørgsmålet om, hvilke betydninger aktiviteterne har, og hvilke metoder de frivillige bruger i det sociale arbejde. Erfaringerne er indsamlet gennem følgende metoder:

- Feltobservation på familieoplevelsesture
- Fotointerview med børn
- Interview med forældre, frivillige, afdelingsformænd og medarbejdere i Red Barnet.

Feltobservation

En medarbejder fra CASA har deltaget i ni familieoplevelsesture i løbet af 2013, heraf har syv været ture med aktiviteter i naturen fx skattejagt og bål i skov eller på besøg i en slotspark og to har været til indendørs seværdigheder – et sted hvor de besøgende er betragtere, nemlig et akvarium og dermed mest passive ift. aktiviteten og et sted hvor deltagerne er aktive udøvere – i et bowlingcenter.

Der er foretaget deltagerobservation og interview med børn og forældre i fire klubber, som tilsammen består af ca. 30 familier.

Klubberne er udvalgt ud fra følgende kriterier:

- Klubber med erfaringsgrundlag fra minimum 8 ture.
- Klubber af forskellig størrelse - både små og store klubber - fra mellem 5 til 20 familier.
- Geografisk spredning
- Urbaniseringsgrad – by og provins

Hensigten med feltobservationen er at opfange de betydninger der er for børn og familier og se dem i praksis i forhold til de frivilliges handlinger. Feltobservationen har ikke stået alene, men er kombineret med at spørge ind til det som iagttages. Observationerne omhandler:

- De sociale relationer mellem deltagerne, og herunder det sociale tilhørsforhold til klubben, og de måder deltagerne hører til på samt hvilke roller i samspillet der har betydning.
- Deltagelse i aktiviteterne og på hvilke måder deltagelsen foregår ift. om deltagerne oplever sig som aktører samt anerkendte måder at bidrage til fællesskabet.
- Læring som erhvervelse af kundskaber og færdigheder
- Sundhed betragtet mellem det passive at have det godt og det aktive ”jeg tager udfordringen op.

Fotointerview

På seks af turene har børn fået til opgave at tage billeder af det bedste ved turen, og det som de ville vise andre jævnaldrende børn, hvis de skulle give dem lyst til også at tage med på tur.

I alt har 24 børn i aldersgruppen ca. 7 -12 år været fotografer. De børn som har haft lyst til at deltage har fået udleveret et kamera og er enkeltvist bliver instrueret i fotoopgaven: at tager otte billeder af det bedste ved turen. Det udleverede kamera er uden hukommelseskort, og derfor skal barnet retur til CASAs medarbejder, efter at otte billeder er taget og fortælle om dem, mens de bliver lagt over på en computer, og i denne proces bliver de interviewet med udgangspunkt i de udvalgte billedmotiver.

Formålet med at få børn til visuelt at dokumentere turene er baseret på en forståelse af, at et billede er en måde at stoppe virkeligheden et øjeblik, som så at sige sender det til "time out". Når børn bruger kamera, tager billeder og fortæller om dem, fortæller hvert billede en historie.

Billederne, som børnene præsenterer og prioriterer for CASA, når de ser dem på computerskærmen, viser børnenes udsnit af turen og kan bidrage med en indsigt i børnenes perspektiv på turene. Billederne danner udgangspunkt for interview, hvor barnet fortæller om billedet og der spørges ind til, hvad billedet forestiller, hvorfor de har taget det, og hvad motivet betyder for dem samt andre historier som knytter sig til billedet.

Børnenes egne foto er strukturerende for de betydninger, som børnene finder centrale for den gode tur, og de fungerer som empiri for evalueringen på samme måde som feltnoter og interviewreferater. Billederne er som udgangspunkt temasættende for interview med børnene. Efterfølgende modtager børnene egne billeder i papirudgave.

Interview

På turene er gennemført interview med forældre og frivillige. Desuden er enkelte frivillige efterfølgende blevet ringet op, fordi det kan være vanskeligt at afse tid og mulighed til interview på turen.

Der er gennemført interview med forældre om betydninger af at deltage i turene i oplevelsesklubben og herunder særligt med natur som ramme samt hvad de synes er særligt godt og mindre godt ved turene. Desuden har forældrene fortalt kort om deres hverdagsliv.

De frivillige er blevet interviewet om formålet med aktivitetsturene, metoderne generelt og specifikt hvad angår naturturene samt hvilke betydninger de kan se for børn og forældre også ift. forandringer over tid

For at få indblik i lokalafdelingernes erfaringer med familieoplevelsesklubber er gennemført telefoninterview med formænd fra de lokalforeninger, som i efteråret 2012 var med i det boligsociale naturprojekt. Temaerne for interviewene er: At skabe en klub, natur, målgruppe, samarbejdet og frivillige.

Som udgangspunkt for evalueringen og før feltobservation og interview med øvrige parter er gennemført interview med tre medarbejdere i Red Barnet med det formål at blive præsenteret til projektet og de foreløbige erfaringer med naturture i det boligsociale projekt.

4 Betydninger for børn

Gennem feltobservation og erfaringerne fra først og fremmest børn suppleret med erfaringer fra forældre og frivillige bliver her beskrevet betydninger for børnene af at deltage i Red Barnets familieoplevelsesklubber. Alle citater i dette kapitel er udtalt af børn. Indledningsvist er der tre forhold som kræver opmærksomhed. Det ene er, at betydninger varierer fra barn til barn. Det andet at nogle betydninger er projektrelaterede samt for det tredje at betydninger kan være umiddelbare, sætte noget i gang og være mere vedvarende.

Hvert enkelt barn har sine egne mest betydningsfulde oplevelser

Der er variation mellem, hvilke betydninger der er mest afgørende for børnene. De kommer til turene med hver deres sociale, personlige og aldersmæssige erfaringer og udgangspunkter. For et barn som i hverdagen er i en udsat position i sociale sammenhænge, kan det, at få en ven gennem familieoplevelsesklubben have stor og afgørende betydning for barnets motivation til at indgå i andre relationer og at tage udfordringer op.

De voksnes samvær i tre børns optik:

For Sejr er observationen af sin mor, som smiler og snakker med andre voksne et trykessignal, om selv at kunne udfolde sig lidt på egen hånd, og have det godt. Moren er generelt meget overbeskyttende, og familien lever isoleret i hverdagen. For Ida derimod, er det noget af det værste, når mor sidder på bænken og snakker med de andre mødre, fordi hun ved, at der bliver snakket om problemerne med Ida. Derfor er det bedste for hende, når alle inklusiv mor laver fælles aktiviteter, fordi så snakker hun ikke. For Rasmus er forældrenes samvær omkring bålet både godt og mindre godt. Godt fordi han leger med sin ven i skoven, men dårligt fordi hans far foretrækker de voksnes samvær frem for at gå med ham, da han forsigtigt beder ham komme, og se hvor sjovt han har haft det med at bygge en hule.

Hvilke betydninger der er mest centrale for det enkelte barn, kommer således an på udgangspunktet, og det hverdagsliv med kultur og relationer, som barnet er en del af. For børn som sjældent anerkendes i deres familie og i skolen kan den kultur, hvor der bliver lyttet til dem, og hvor de snakker med andre, som prøver at forstå deres perspektiv være af stor betydning, hvorimod det betyder noget andet for børn, som er i anerkendende relationer i deres hverdag.

Projektrelaterede betydninger?

Det kan være vanskeligt at isolere betydninger for børnene direkte til deres deltagelse i familieoplevelsesklubberne. Der er hele tiden mange fx sociale og sundhedsmæssige forhold i et socialt udsat barns liv, som betyder noget i forhold til de betydninger, som trækkes frem nedenfor. Der vil være pro-

jektuafhængige forhold som kan være afgørende for, om deltagelse i familieoplevelsesklubberne får en markant betydning for børnenes trivsel og sundhed.

Klubdeltagelsen kan ikke skabe grundlæggende forandringer, men kan netop bidrage med oplevelser og sætte skub i en mere positiv udvikling samt udvide barnets referenceramme.

Umiddelbare og blivende betydninger

For det tredje er der noget, som er umiddelbare betydninger fx oplevelsen ved at være et nyt sted, og lave aktiviteter sammen med andre. Samt mere blivende betydninger, som at løse konflikter på andre måder, have fået faglig viden om fx dyr eller fået udvidet sin referenceramme hvad angår måder at leve eller at være sammen på.

4.1 Fællesskab – familie, ven og frivillige

”Den tur kunne jeg godt lide, fordi vi var samlet om det hele både i bussen, på færgen og ved stedet. Det kan jeg godt lide, når der er samling på gruppen.”

Adspurgt om det bedste ved dagen: *”Det er at være sammen med nogle, som jeg godt kan lide. Og jeg har været mere sammen med min søster, end jeg plejer at være. Ja det bedste ved det hele, det har nok været fællesskabet.”*

Fællesskab og samvær med klubdeltagerne

Fællesskabet i klubben mellem familier og mellem børn og voksne har stor betydning for børnene, og er også et af de helt centrale motiver i deres billedmateriale. Børnenes opmærksomhed på klubfællesskabet og fællesskab med en ven skal bl.a. ses i lyset af deres hverdag, som for nogles vedkommende er præget af ensomhed og udstødning.

Det er fx billedmotivet af hele klubben, som går samlet rundt i parken på skattejagt, og som netop af barnet bliver fremhævet og beskrevet positivt, fordi både børn, voksne og frivillige er samlet og laver aktiviteter og oplever sammen. Eller det er en fælles leg som naturvejlederen sætter i gang, og hvor både børn i forskellige aldersgrupper og voksne deltager. Et af de lidt ældre børn, forklarer om sit motiv:

”Maden står over bålet, og ham med det sorte hår rører i gryden, og alle andre sidder omkring bålet og snakker. Det betegner fællesskabet at alle voksne lærer hinanden at kende på forskellige måder her i denne oplevelsesklub. Så lærer man hinanden godt at kende – og så får man det sjovt sammen og de voksne snakker sammen, og børnene lærer hinanden at kende og leger sammen.”

Drengens observation beskriver den ramme, som de frivillige har skabt med at samle familierne rundt om bålet, som på denne tur er basen. Det giver gode muligheder for at etablere relationer mellem de voksne og mellem børnene, som med en tryk base som udgangspunkt, hvor deres forældre har det godt og snakker med de andre voksne, selv skaber relationer til de andre børn gennem leg. Det er den samlede gruppe af forældre, søskende, børn og frivillige, netop fællesskabet som er betydningsfuldt. En pointe der skal ses i lyset af, at der ikke er billedmotiver af de andre børns forældre eller af de frivillige som primært er servicerende. Der er således tilsyneladende ikke relationer mellem børn og de andre børns forældre, set fra børnenes perspektiv.

De frivillige beskriver en positiv udvikling i børnenes relationer til de andre deltagere og især til de andre børn over tid. I en klub er der fx to 5 årige drenge, som i starten udelukkende gik sammen med deres forældre og søskende, og som nu efter flere ture har fundet sammen, og løber efter hinanden og leger på turene. Der er også to piger, som går på den samme skole, og som er begyndt at følges hjem fra skole. En anden dreng havde ingen venner og mange problemer i skolen, og allerede efter to ture i klubben havde han fundet sig en kammerat fra klubben.

Hvor børnene i starten både var meget sammen med deres egne forældre og snakkede meget med de frivillige, og hvor en frivillige beskriver at vedkommende hele tiden holdt et barn i hånden. Så går børnene nu mere sammen med de andre børn og leger med dem, og de frivillige må være mere opsøgende i kontakten til børnene. På sammen måde med forældrene, som også snakker mere sammen efter, at de har været på flere ture sammen.

Mor eller far

For børnene er det også centralt, at deres forældre er med, og de har taget et billede af enten deres mor eller far. Som et af børnene fortæller, har hun jo netop taget det billede af sin far, fordi han er glad og smiler. Det er desuden positivt for børnene at opleve deres forældre i positivt samvær med andre voksne samt at gøre noget aktivt sammen med dem *"mor er med og vi gør noget sammen."*

Søskende

Også fællesskabet med søskende på turene er positivt. En dreng har taget flere billeder af sin søster, og fortæller at han ikke er særlig meget sammen med hende i hverdagen, men at her leger de godt sammen.

"Jeg ville aldrig være sammen med min søster på denne måde."

Et andet barn som har taget et billede af sin bror fortæller:

"Her er et billede af min bror. Vi kommer tit op at skændes, men ikke på turene."

Et barn giver som forklaring på at det forholder sig sådan, at turene foregår udenfor, hvor der både er fysisk og socialt plads til at udfolde sig både hver for sig og sammen, samt at der er forskellige muligheder for aktiviteter. På et tidspunkt er hans bror fx i gang med madlavningen, hans søster spiller et spil, og en anden bror er ved bålet, og han er selv i gang med at bygge en hule i skoven. Mindre søskende fortæller også stolt om deres store søskende, fx fortæller en dreng:

"Det er min storebrors hule. Den har han bygget inde i skoven. Han er god til at bygge af træ, som bare ligger i skovbunden og på stien. Den er god, men ikke helt færdig, han skal have bygget to sider op, men det kan han ikke nå i dag."

En anerkendelse at få fra sin bror, som han typisk ellers kan have mange konflikter med. Der er således en glæde for de store søskende ved at være der for de mindre, og der er flere eksempler på, at de ældre går hånd i hånd med de yngre.

Venskab

En ven på turen er af stor betydning, og der er blevet taget billede af den gode ven, og som *"er sød og sjov, og som man kan fortælle alt"*.

"Det er sjov, når der er nogle man kender, som også er med. Der er altid nogle med jeg kender, eller også lærer jeg hurtigt nogle nye at kende."

Et opmærksomhedspunkt fra feltobservationerne som dokumenterer at turene skaber relationer og venskaber mellem børn kan bl.a. beskrives med følgende eksempel: to drenge sidder ved siden af deres forældre og søskende da turen starter, og vi kører af sted til bestemmelsesstedet i bus. I løbet af dagen indgår de også sammen med andre af klubbeltagerne i turens aktiviteter, og de er også sammen ved den frie leg. Da turen slutter spørger den ene dreng, om de skal sidde sammen i bussen, når den kører hjem, og da svaret er positivt breder et stort smil sig, og på vej ned til bussen går de hånd i hånd. At kunne sidde ved siden af sin ven eller sin far på vejen hjem fra turen, har stor betydning for børnene i kernemålgruppen.

Der er også børn, som ifølge de frivillige har ændret sig markant i løbet af den periode oplevelsesklubben har været der, fx fra at være indelukket i forhold til de andre børn, og med stærk forstyrrende adfærd i forhold til de frivillige, til nu at være åben og have indgået venskaber med andre børn i klubben.

Børnene fremhæver den frie leg, som der også er mulighed for i løbet af turene, som positive i forhold til vennerelationen. Fx at have det sjovt på svævebanen med sin ven, eller at køre rundt sammen med sin ven på cyklerne ved legepladsen. En families ældste barn, svarer adspurgt om det bedste ved dagens tur:

”At være sammen, men også være alene, og kunne gå lidt for sig selv. Spise sammen.”

Han understreger betydningen af de fælles oplevelser både internt i familie og internt i klubben, men også at det er godt, at der er mulighed for at gå på egen hånd, og så samles med gruppen igen.

4.2 Positive, sjove og omsorgsfulde frivillige

Børnene har også taget billeder af de frivillige, som de laver sjov og ballade sammen med. For nogle af børnene er denne morskab et kærkomment afbræk fra et hverdagsliv med generelt mere alvor bl.a. pga. sygdom og sociale problemer.

Det er det relationelle, som er i fokus i børnenes optik. Der er ikke på samme måde billeder af de frivillige, som primært varetager servicerende funktioner, her er det deres produkter som fx maden, som børnene definerer som betydningsfuld.

I Red Barnets familieoplevelsesklub oplever børnene, at de hører til, de er en del af klubben, og desuden bliver de selv set, og andre gør noget for dem og er både omsorgsfulde og venlige. Således siger et barn om de frivillige:

”De smiler altid og er positive, fx har jeg lige tabt det meste af min mad derude, så siger de kom og få noget mere, og det går nok”.

”At de hjælper og sådan noget og at man gerne må hakke med økse og sådan noget.”

”De sørger for alt ting, og de har alt med, som vi kan drikke og spise, og bare det, at de gider at stå der og være høflige over for en, og at de ikke bare siger. Det kan du selv gøre. De vil gerne hjælpe... de er rare og de er der altid, hvis man har brug for hjælp. Jeg snakker meget med dem ... De passer på en, de frivillige som er med: Pas på ikke at komme for tæt på ilden, ikke falde. De har altid plaster med.”

Citaterne illustrerer, at børnene møder både venlighed, omsorg samt en tro på, at de kan noget. På denne måde bidrager børnenes klubbettagelse til børnenes sociale læring, fordi de i aktiviteterne og i løbet af dagen indgår i samarbejde og relation med andre, og dette inden for en rammesætning af gensidig respekt.

”At vi alle sammen kan sidde sammen og snakke pænt og ordentligt til hinanden og der er ikke nogle der råber til hinanden, de voksne passer på ens ting og børnene kan lege frit rundt.”

Det er også positivitet forbundet med at spejderne laver aktiviteter med familierne, og giver dem adgang til deres spejderhytte:

”At der er spejdere, der hjælper os. At de har plads her, og de hjælper os meget, og de deler ting med os. Det er meget godt, at de vil det.”

4.3 Flotte, søde og nye oplevelser

Den flotte, gode og sjove oplevelser er en af de centrale betydninger, set fra børnenes optik.

”En blomst, fordi den er flot og fordi den er sød. Man kan se en masse flotte ting på turen.”

På børnenes foretrukne fotos er der fantastiske billeder af fx en smuk gul blomst, vand hvor solen spejler sig som diamanter, søde og flotte dyr fx kattekillinger, påfugle og fugtigt spindelvæv i hegnet. Hvilket sætter fokus på det fra børnenes perspektiv at overraskende ved at komme tæt på fx dyr og planter.

Flotte kager er også et afgørende tema i børnenes fotos. Og der er blevet taget en del billeder af dekorative kager, som kan være en del af turene. Børnene understreget ikke kun at det smager godt, men netop også at det er flot.

”Det billede har jeg taget, fordi jeg ikke har set sådan en før”

Det kan være en udendørs gasgrill, men også netop de ting som turen handler om fx dyrene på naturskolen, blomsterne i slotshaven, sommerfuglene i sommerfugle drivhuset eller dyrene og traktoren på bondegården.

Nye oplevelser som en del af turen bliver af børnene beskrevet, som afgørende for at det er en sjov og ikke kedelig tur fx at der ikke kun er de sommerfugle som de allerede har set, men store smukke tropiske sommerfugle, som man kan komme helt tæt på. At de oplever noget for første gang, og i forhold til dette bruger sanserne og er nysgerrige.

Men det handler også om genkendelsen og om at vide noget, så det er ikke det hele som skal være nyt. For andre børn handler den gode tur også om at kende til nogle af oplevelserne, og på den måde få en styrket position til nogle af de andre, fordi de netop kan agere i det og ved noget om fx dyr.

”Så de kan lære lidt mere end de ved, hvordan det er ude på landet. Jeg har set rigtig mange dyr på en bondegård. Jeg er katteelsker.”

Nogle af børnene kunne også godt tænke sig et udvidet perspektiv, som pigen her, som har set heste før og også har været oppe at sidde på en hest, men:

”Vi kunne bare sidde på hestene, men det er der ikke meget fornøjelse ved – interviewer: hvad er der fornøjelse ved? at ride.”

Men udvidelse af perspektivet kan også være at prøve noget, som man ikke har prøvet før, og noget som man ikke har tænkt på som en mulighed.

”At ride på en ko – at man sad på den – og at det var anderledes.”

Børnene får gennem deltagelsen udvidet deres perspektiv. For nogle handler det om at komme ud til forskellige steder i lokalområdet, hvor de ellers typisk i hverdagen er inde og har en meget begrænset bevægelsesradius. For nogle af deltagerne med anden etnisk baggrund end dansk handler det også om, at de får en introduktion til dansk kultur med fx de leger som er med på skattejagten og bowling samt introduktion til forskellige madretter.

Der er brug for at få rykket grænserne lidt, og det er også det, som er sjovt for børnene. Et eksempel, hvor både børn og voksne grinede allermost, og hvor de gør det sammen er, da et barn kommer op til basen og viser, at han har fået våde bukser, fordi han satte sig ned i vandet, og selv om vi ikke må bade på denne tur, men der er blevet givet lov til at mærke vandet og soppe. Det er også spændende for drengen selv, som beskriver det som et af dagens højdepunkter, fordi først er vandet varmt, så koldt og det var specielt at mærke vandet.

Nogle børn oplever imidlertid også at udfordringerne er for store, og at de kommer for tæt på egne grænser af, hvad de kan overkomme. Det gælder også ift. fællesskabet, hvor nogle står uden for, når der fx er fællesleg. Derfor er det en hårfin balance mellem at skabe nye udfordringer og genkendelse på turene for de enkelte børn. Det er derfor vigtigt, at de frivillige kan afvige fra den planlagte struktur og dagens program, så det ikke bliver for overvældende for børnene hvad angår med relationer, læring og oplevelser på en halv dag.

4.4 Det sjove – ny brug af mad og i en god relation

Det som børnene beskriver som sjovt, er for det første, oplevelser, hvor de gør noget, de ikke har gjort før, eller hvor de bruger noget, de kender på en helt anderledes måde, end de havde forestillet sig.

En pige har taget et billede af en af posterne ved orienteringsløbet. Hun har ikke tidligere deltaget i et sådan løb med forskellige lege ved poster, som de skal finde i naturen. Billedet forestiller forældre og børn, som spiser lakridsbånd ved at bruge mundmotorik og med hænderne på ryggen. For pigen er det en af dagens sjove oplevelser, fordi hun ikke har oplevet sådan en leg før, og fordi alle klubbens medlemmer som hun kender ansigterne på, ser komiske ud med ansigtsmimikken i forsøget på at blive først færdig.

Billedet af melonen - som en af drengene på turene har udvalgt - er et andet eksempel som definerer "at have det sjovt". At kunne bruge en melon som maske, er igen noget overraskende, noget som drengen ikke har set før og som har været uden for hans forestillingsevne - at mad kan bruges til leg på den måde.

At have det sjovt definerer børnene også ved at bruge kendte ting i en fx positiv og sjælden forekommende opmærksomhed og intensitet mellem forældre og barn. Det kan fx være at spille bold med sin far og nogle af de andre børn og en af de frivillige, og hvor barnet ser, at også faren har det sjovt, og hvor de står sammen og tager bolden fra den frivillige.

Fri leg på legepladsen eller i skoven defineres af børnene, som noget af det sjoveste på turene. Det er således væsentligt at der for børnene er mulighed for fri leg, fordi det er her de bl.a. etablerer, udvikler og konsolidere deres venskaber med en eller flere af børnene i klubben. Muligheden for fri leg, hvor børnene ikke skal præstere noget, og hvor der ikke er et decideret forældrefokus på dem, er en betydelig ramme for at klubbens børn styrker deres indbyrdes relationer.

"Det sjoveste var, da vi legede på tårnet på legepladsen"

"Det er vigtigt, at der er sådan nogle spil med, fordi så har man det også sjovt."

Citatet viser, at det også er afgørende for at have det sjovt, at der er mulighed for at lave forskellige aktiviteter. Det kan fx være et spil – her er det krocket der henvises til, og uden at det er noget barnet selv deltager i. Det er ikke lige noget for ham, men han synes det er sjovt, at de andre spiller det. Men generelt betyder det noget at der er forskellige legeting med på turene fx bolde.

4.5 At bidrage på naturtur og vise hvad man kan

Ud over at børnene fremhæver det brede sanseindtryk fra naturen, som betydningsfuldt, fordi det er flot med havet, dyrene m.m., fremhæver de også det nære og helt tætte, de iagttager dyrene, blomsterne osv. Og spørger ind til hvad det er, og hvad man kan bruge det til.

Som det fremgår af nedenstående citat er det også aktiviteterne på naturture, som er positive for dem. At lave noget aktivt sammen. Det bliver bl.a. begrundet med, at de kan bidrage til det fælles nødvendige for at frokosten bliver klar.

”Mig og ham - jeg ved ikke, hvad han hedder – det mad vi har ved bålet derude. Det er meget godt lavet, at vi kan lave det over bål. Jeg hjalp med kødet og med at røre i gryden, og jeg hentede olien, og jeg stod og skrællede gulerødder.”

Drengen er stolt over, at han kan lave mad over bål, og fortæller om de forskellige ingredienser til retten, som han har været involveret i.

”Spejdernes hus og det hvor de sidder og snakker – de billeder kan jeg godt lide, fordi vi lærer hinanden at kende. Man lærer hinanden godt at kende, når man sidder rundt om et bål”.

Spejderhytten prioriterer barnet som et af sine vigtigste billedmotiver fra skovturen. Han er overrasket over, at de låner oplevelsesklubben deres hus, og også har lavet lege for dem. Det andet forestiller relationsopbygning mellem frivillige, forældre og børn, sidder rundt om det tændte bål, snakker og holder bålet i gang.

”Hende, jeg ved ikke hvad hun hedder, men hun sidder og snitter en pind og de sidder på en træstub. Så kan de smide det på bålet og snitte dem og – jeg ville gerne, men der var ikke knive nok. Jeg venter, til de drenge der er færdige med at snitte.”

5 Betydninger for forældre og familier

Når forældre har det godt vil det typisk også være godt for deres børn. Vi har valgt at se på, hvad forældrene og dermed både børn og forældre får ud af at være med i familieoplevelsesklubben, og belyser hvilke betydninger forældrene fremhæver. Alle citaterne i dette kapitel er udtalt af forældre.

5.1 Mulighed for nærvær og fravær

Forældrene oplever at have flere ressourcer til rådighed for leg, samvær og nærvær med deres børn på oplevelsesturene end i hverdagen. For det første fordi de frivillige har taget initiativet til turen, og fordi andre finansierer den. For det andet fordi de sætter den sociale, aktivitetsmæssige og kulturelle ramme for dagen. For det tredje fordi det praktiske, aktivitets- og omsorgsmæssige forældreansvar er fordelt på flere voksne.

”Jeg skal ikke selv tage mad med eller lave mad. Jeg kan selvfølgelig hjælpe til. Men ansvaret er taget fra mine skuldre. Så derfor kan jeg hygge mig med min søn, fordi jeg ikke skal tænke på, at jeg skal lave mad.”

Nogle familier har også deres ældre børn med på turene, mens andre vælger at netop oplevelsesturen skal være koncentreret tid mellem et barn og forælderen. Dette kan fx være i familier, hvor ældre søskende optager mange forældreressourcer i hverdagen.

Hvor muligheden for fokus på relationen mellem barn og forældre, er begrundet med den kollektive fordeling af forældreopgaverne og -omsorgen, er den også begrundelse for, noget mindst lige så vigtigt, nemlig fravær af forældrenes kontrol og detailstyring over deres børn.

”At jeg ikke skal rende i hælene på hende hele tiden. Hun kan hygge sig med de andre børn. Og jeg stoler på, at vi passer på hinanden.”

”Der er hele tiden nogle voksne der har tid. Det har vi forældre ikke altid. Vi har ikke altid det overskud, der skal til for at tilgodese hans behov.”

Det pusterum i forældreskabet som forældrene får i løbet af dagen, når deres børn er sammen med de andre børn eller de frivillige medfører opladning af forældreskabsbatterierne.

En mor fortæller, at når hun trækker sig fra forældrerollen, oplever hun at de frivillige formå at udfordre og flytte sønnens grænser hvad angår positive udfordringer til at have det sjovt og prøve noget nyt.

5.2 Glæden ved at kunne give oplevelser

Både børn og forældre oplever forventningens glæde til næste tur i familieklubben. Turene er også oplevelser for forældrene, og nogle ser lige så meget frem til den som børnene – til at opleve nye steder og til samværet med deres børn og andre voksne. Invitationen hænger på køleskabet, så den er synlig i hverdagen mellem turene, fortæller nogle af forældrene.

”Jeg har ikke selv haft oplevelser som barn, og derfor vil jeg gerne give mine børn det. Det er sådan set lige meget, hvor turen går hen.”

På grund af sygdom har nogle forældre vanskeligt ved at give barnet aktive oplevelser, men gennem disse ture kan barnet deltage, også selv om forælderen må forholde sig mere passivt i aktiviteterne, så er de dog på oplevelsesturen sammen, og har samme referenceramme i forhold til dagen.

”Fællesskabet og at spise sammen og at børnene hygger sig. I stedet for at sidde hjemme får de oplevelser og mere glæde.”

”Drengen kommer ud hjemmefra og får nye venner.”

Fra nogle familier deltager begge forældre og børnene, og betydningen er som en af fædrene beskriver, netop: *”at familien er samlet, og vi hygger os alle sammen i stedet for at sidde derhjemme og mugge.”* I nogle familier bor børnene forskellige steder i hverdagen. Det kan være enten på opholdssteder eller hos deres anden forældre. For nogle af disse familier betyder det også, at de er mest sammen som familie og mindre på tværs af familierne. De værner lidt om at have disse oplevelser og samværet sammen.

5.3 Færre konflikter og relationsrollemodeller

Fællesskabet betyder færre konflikter og irettesættelser mellem forældre og barn. Fx fortæller en mor om mindre konflikter mellem hende og barnet, fordi barnet følger flokken. Så når der fx skal skiftes aktivitet, eller når børnene skal komme tilbage fra legepladsen for at spise, så har barnet allerede afkodet, at der er ved at ske et skift, fordi de andre er ved at forlade legen og gå et nyt sted hen.

”Derhjemme kan min datter være umedgørlig og trodsig. På turene er hun harmonisk, hun hygger sig og leger og møder andre ... og hun er træt når vi kommer hjem.”

Adspurgt om betydningen af at deltager på turene for familien samlet set siger en forældre:

”Vi snakker bedre sammen og skændes ikke så meget, fordi vi kommer ud blandt andre mennesker, og vi får brugt noget energi, og så gider vi ikke

bruge energi på at diskutere. Jo mere vi er derhjemme, jo mere irriterer vi hinanden, og jo mere irriteret vi bliver jo dårligere bliver stemningen og til sidst er det splittet.”

En anden fortæller om, at hun gennem dagen spejler den måde de frivillige er overfor hendes barn. Hun oplever, at hun kan tage noget med hjem, som handler om konfliktløsning, fordi hun har set nogle af de frivillige være i relationen med drengen, på en anden måde end hendes typiske handlingsmønstre.

Nogle forældre understreger betydningen af, at deres barn er i et ligeværdigt fællesskab her i klubben, og at det har stor betydning for barnets trivsel og selvværd. Der er også en som oplever, at sønnen er blevet bedre til at se andre børns behov, og derfor kommer ud i færre konflikter. Det kan være fordi de i klubben har et sted, hvor de hører til, hvor de bliver mødt ligeværdigt og har flere udfoldelsesmuligheder.

5.4 Socialt netværk

Samværet med andre mennesker er af betydning for forældrene. Selv om det for nogle kan være vanskeligt at bryde isen i starten.

”Det er svært første gang, man skal møde de andre. Jeg tænkte, hvad kan jeg byde ind med.”

At komme ud blandt andre og at have lært nye mennesker at kende er af afgørende betydning for forældrene.

”Jeg er ikke den der snakker med andre”, men det bedste for mig her, er at jeg kommer ud og har kontakt med andre mennesker.”

”Komme ud, opleve nogle nye ting og være sammen med andre mennesker, så man ikke er derhjemme hele tiden.”

Den samlede gruppe betyder meget for nogle af forældrene, og de familier som ikke deltager i den pågældende tur, kan derfor være et samtaleemne som fylder uhensigtsmæssigt meget. Det er et af klubbens fundament, at de samme familier deltager hver gang, men bl.a. forældrenes sociale og helbredsmæssige problemer har betydning for, hvor regelmæssigt familien deltager. Nogle af klubbens deltagere giver udtryk for, at nogle familier kun tager med på de omkostningsfulde ture til seværdigheder. En anden forklaring kan være, at nogle ikke kan honorere det relationelle, som fylder forholdsvist mere på naturture.

At få vendt forskellige bekymringer og få dem fortalt, og at der er nogle som lytter til en er meget betydningsfuldt, og med til at mindske ensom-

hedsfølelse. Det fungerer godt, netop fordi forældrene beskriver en ligeværdighed mellem frivillige og forældre.

”De arrangerer turene, og selv om det lyder dumt, så er det lige som om, vi er venner jeg har knyttet bånd til de frivillige og oplever at være på bølgelængde med dem ... der er ingen der tager magten, man føler sig lige med de andre.”

En mor fortæller om hendes nervøsitet i forbindelse med sin søns konfirmation, og at det hjalp hende meget at snakke med frivillige i klubben om det, og blive mere afklaret med hvordan hun kunne organisere festen.

Nogle forældre har også kontakt til de frivillige mellem turene, hvis der er noget, de lige har brug for at vende med et andet menneske.

Nogle oplever ud over samværet med andre på turene, også at netværket mellem forældrene og de frivillige skaber nye muligheder for både børn og voksne. Nogle fortæller, at de møder de andre fra klubben, når de er ude og handle. De hilser på hinanden og snakker lidt om, at de glæder sig til næste tur. En anden fortæller om, hvordan netværket med de frivillige har været med til at skaffe familien et bedre sted at bo. En anden er begyndt i en sportsklub, fordi en af de frivillige har formidlet kontakt. Og en ung fik et sommerferiejob i forbindelse med en familieoplevelsestur, hvor hun ellers bare have haft udsigt til en sommerferie derhjemme.

5.5 Fra inde- til udeklima

”Min søn er ude og han spiller ikke computer.”

”Det er noget andet end TV og skærm, som eller fylder meget i vores hverdag.”

Selve stedet er ikke det mest afgørende for forældrene. En tur som foregår i naturen vurderer forældrene positivt, fordi de der selv får sluppet af, fordi der er ikke så mange andre mennesker, som fx i en indendørs seværdighed eller forlystelsespark. I naturen er der bedre betingelser for at snakke med de andre, end når der er forskellige seværdigheder, som man skal betragte. Der snakker man så mest om det man betragter, og mindre om sig selv og de andre. Forældrene mener, at forlystelsesparken også er en god tur for børnene, og derfor vil de også gerne derhen, og give deres barn den oplevelse.

For nogle af familierne er alternativet til at være med på oplevelsestur at være hjemme. Betydningen af deltagelse på turene er derfor også at forældrene møder andre og også nogle de kender i det offentlige rum. Dette er en start på at være mere i offentlig end privat samt giver oplevelsen af at være en del af noget. Fx møder en forældre en af de frivillige, som ikke deltager

på dagens tur, der hvor turen foregår. En dreng møder en fra sin børnehave på den offentlige legeplads, hvor familien aldrig tager hen, og hvor de kun er fordi de er taget med klubben. Mens børnene leger sammen, snakker forældrene.

Nogle familier har med inspiration fra andre klubmedlemmer og netværk til de frivillige fået udvidet deres mulighedsbetingelse fx hvad angår deres bolig. Nogle familier har bosat sig på anden måde fx i lejet hus i stedet for i en lejlighed eller i mere naturlige omgivelser, end de tidligere har boet. En af motivationsfaktorerne til at tage dette skridt kan delvist være gennem turene, hvor de har været i forskellige lokalområder ud over der hvor de ellers primært ville komme. Desuden snakken med andre af familierne i klubberne om, hvordan man kan bo, og at det nogle steder kan være billigere at bo til leje i et hus med have end at bo i almennyttigt boligbyggeri.

En familie fortæller om at være blevet inspireret til at tage på fisketur og har gjort det efter at være blevet præsenteret for denne type tur gennem klubben. Det er imidlertid ikke den betydning som fremstår tydeligst i materialet, at familierne selv tager initiativ til lignende ture og aktiviteter, som følge af deres deltagelse i klubbens ture. En forklaring på dette er, at deres deltagelse på turene i familieoplevelsesklubben netop er mulig, som følge af fællesskabet, at andre har taget initiativ og fastlagt rammen samt at forældrefunktionerne er fordelt på kollektivet.

6 Metoder

I de to foregående kapitler er dokumenteret, at børn og familiers deltagelse i Red Barnets familieoplevelsesklubber har positive betydninger for børnene, fordi de ellers ville have været uden nye sjove oplevelser og aktiviteter i et ligeværdigt fællesskab.

Udfordringen i nærværende kapitel er, at belyse de frivilliges metoder og beskrive hvordan forskellige tilgange understøtter formålene med at styrke deltagernes sociale relationer, forbedre deres trivsel og handlegenerence samt inspirere til et aktivt fritidsliv, samt særligt hvordan naturen fungerer som ramme for dette formål.

”Vi skaber rammerne, så familierne ikke skal bekymre sig om det.” (Frivillig).

Det er de frivilliges vurdering, at en ramme og struktur for dagen er afgørende for dagens succes. Det er nemlig nemmere for både forældre, børn og frivillige at bruge deres ressourcer positivt til at fylde rammen ud og manøvrere blandt andre, når de ved, hvad der skal ske og hvornår. Strukturen er det genkendelige, og børnene kender forløbet på en tur, nemlig velkomst, lidt mad, hen til et nyt sted, frokost, aktiviteter, fri leg, kaffe og farvel.

6.1 Basen – bænken, bålet eller bussen

I løbet af dagen er der et mødested for klubben – en base, hvor familierne kan samles. Det er på en måde klubbens hjem derude. Konkret kan det være nogle bænke, bussen eller bålpladsen.

Basen bliver etableret i starten af turen. Det er der, de voksne placerer madvarer og rekvisitter til dagens aktiviteter. Basen er vigtig, fordi alle ved, at det er her, man vender tilbage til mellem de forskellige aktiviteter, og det er også her familierne spiser sammen.

Etableringen af en velegnet base har betydning for at understøtte det relationelle mellem familierne samt for at børnene har en tryghed. En base at opleve udfra og vende tilbage til, når de trænger til en pause fra aktiviteterne og den frie leg, eller når de er blevet tørstige.

Placeringen af basen som udgangspunkt for aktiviteterne og mødested for familierne kan ikke overvurderes. En velfungerende base fremmer nemlig den netværksskabende kontakt mellem familierne. Der skal være plads til alle, fordi det skaber det bedste grundlag for fællesskab og relationsopbygning.

Bålstedet er ideelt som base, fordi det også er en aktivitet – bålet skal tændes og holdes ved lige, og der er mange opgaver forbundet hermed, som familierne kan tage del i. At der er noget at gøre, skaber et godt udgangspunkt for dialog og samvær. Desuden er bålstedet som base fordelagtigt, fordi familierne her typisk sidder rundt om bålet og alle kan se hinanden. Forhold som ikke er gældende, når basen er bænke eller bussen.

Maden

Maden er strukturerende for dagen. Der vil typisk være noget at spise og drikke når man mødes, derefter aktiviteter, så frokost, derefter aktiviteter og inden turen slutter, vil der typisk være kage og kaffe og saft. Kage er en fast tradition på de fleste ture, og noget alle ser frem til. Der kan imidlertid være grænser for hvor overdådigt, og hvor meget der skal være, fordi der er en risiko for at det kan virke modsat for nogle børn, som får for meget sukker.

6.2 Aktiviteter – tilstrækkelige og udfordrende

De forskellige aktiviteter er også en del af rammen og er med til at strukturere dagen. En aktivitet kan være en fælles rundvisning fx på en bondegård, hvor landmanden fortæller om de forskellige dyr og maskiner eller fx en fælles tur på slottet, hvor klubbeltagerne ser på malerier og slotsværelserne. Orienteringsløb med poster eller skattejagt er også en almindelig brugt aktivitet.

De frivillige understreger vigtigheden af, at kunne tilpasse aktiviteterne i løbet af dagen, så de passer til de aktuelle forhold i gruppen og hvordan dagen udvikler sig. Formålet er at det skal være en sjov og god dag for børn og familier må ikke tilsidesættes, fordi der fx er planlagt for mange eller for få aktiviteter. På den ene side skal de frivillige have tilstrækkelig med aktiviteter, men de skal ikke gennemføres for enhver pris. Det er til enhver tid målgruppens behov, som skal afgøre om en ekstra planlagt aktivitet skal gennemføres eller ej.

Tidsplanen skrider altid – og vi må hellere have for mange redskaber med. Men det er en lang tur, og børn og voksne er trætte, når vi kommer hertil. Der kan komme en tidlig ulvetime. Vi skal have det sjovt, hellere det end at vi når det hele hver gang.”(Frivillig).

Det er vigtigt, at de frivillige kan afvige fra dagens masterplan, og holde formålet for øje og ”stoppe mens legen er god.” Det er en balance at stoppe aktivitetsviften, og at der samtidig er mulighed for fri leg. Det sidste er netop det, som betyder meget for børnene og for deres muligheder for at finde legekammerater – at der er tidspunkter på dagen, hvor der ikke er strukturerede aktiviteter, og hvor de kan lege frit. Der kan nogen gange være tale om et dilemma mellem den indsats de frivillige har lagt i at tilrettelægge aktiviteten og børnenes forventning i forhold til aktiviteten.

Tilpas udfordrende aktiviteter

De frivillige sætter fokus på at kunne tilrettelægge turene og aktiviteterne, så der er passende udfordringer for børn og familier. For børnene viser det sig, at det som er sjovt, bl.a. er det nye, samt aktiviteter som går til deres grænse.

”En stor tyr – den var lige ved at stange mig, jeg var ikke bange.” (Barn).

Men det er en hårfin balance og en udfordring at tilrettelægge en tur og aktiviteterne, så det tilgodeser denne balance for alle aldersgrupper ift. input, varighed og afstande. Fx kan nogle aktiviteter være for voldsomme for de yngste og for barnlige for de ældste. På naturturene viser erfaringerne fra denne undersøgelse, at de ældste bare udvider deres bevægelsesradius fra basen, og deltager ligeværdigt med både de mindste børn og de voksne i fælleslege.

”Børnenes alders variation er en udfordring fx i dag, hvor der er meget ud og ind af bussen og til tider – det er ikke så hensigtsmæssigt for de små. Måske næste gang, hvor turen går til naturskolen, og hvor der er mere plads, hvor de mindre børn kan boltre sig, og der er ikke tidspunkter på, hvornår vi skal videre til et nyt sted.” (Forældre).

6.3 Inkluderende kultur

Forældrene beskriver, at der er et ligeværdigt fællesskab i klubben. Det er både frivilligheden og de frivilliges konkrete tilgang og anerkendende og inkluderende praksis, som skaber dette. De frivillige har meget overskud og er med til at give en positiv stemning. De lægger vægt på forhold, som børnene kan og ikke manglerne.

Et eksempel kunne være pigen, som ikke vil være med til at skrælle gulerødder, fordi hun engang har skåret sig, og fordi hendes mor er nervøs i forhold til det. Da en af de frivillige giver sig tid, og forsigtigt viser hende, hvordan hun kan gøre det helt ufarligt, går hun i gang med skrællingen. Et andet eksempel er en dreng, som har sat sig tilbage ved basen, mens der er en aktivitet i gang. En af de frivillige kommer og får ham med en sjov bemærkning til at vende tilbage til aktiviteten.

”Forældre og børn deltager positivt og aktivt, og de vil gerne være med. Der er aldrig kritik af det, som vi laver og ikke noget med at der er kedeligt. De engagerer sig.” (Frivillig).

De frivillige varetager en grundlæggende servicering, og det er medvirkende til at rammen er sat, og har betydning for at familier med begrænsede ressourcer til rådighed kan deltage i at fylde rammen ud med samvær og oplevelser.

Inddragelse er positiv for både børn og voksne, fordi det betyder noget for dem at bidrage til fællesskabet i klubben.

Inddragelse af forældrenes ressourcer varierer fra familie til familie. Variationen kan skyldes flere forskellige forhold, men kan fx ses i forhold til om deres børn leger med andre børn, og i forhold til familiens eget formål med at være tætte i relationen til deres egne børn. Når de voksne deler forældrefunktionerne med fællesskabet på turen, får de ressourcer til også at bidrage til dagens aktiviteter og praktisk gøremål.

Det varierer også fra tur til tur. Det kan fx hænge sammen med at forældrene i nogle rammer skal bruge flere af deres ressourcer på at være opdragere end på andre. Naturture understøtter, at forældrene kommer på banen, fordi børnene har friere tøjler her, og fordi opgaverne med fx bålmad bliver tilberedt tæt på basen. Bålet giver anledning for forældre til at indgå mere i aktiviteterne i forhold til de rammer hvor det er de frivillige, som er kommet med maden, og den deles ud fra køkkenet.

Der er også eksempler på familier, hvor forældrene efter at have været i klubben gennem længere tid indgår som frivillige, og varetager nogle af frivillighedsfunktionerne.

En af de store udfordringer for de frivillige er, hvordan de inkluderer nye familier i fællesskabet. Fordi når nogle af familierne har kendt hinanden gennem mere end et år, så kan det være vanskeligt for en ny familie at komme ind i fællesskabet, og det samme kan gælde for børnene.

6.4 Klubbetagselse og - identitet

”Vi oplever at familierne, når de mødes, er glade for at se hinanden, og nærmest er blevet en familie” (Frivillig).

Familierne forventes at tage med på tur en gang om måneden, og de kan ikke tage andre de kender med, fordi deltagerne skal visiteres til oplevelsesklubben. To principper som kan bidrage med at skabe en klubidentitet hos familierne. Ikke alle familier kan honorere at være med hver gang. Nogle deltager kun når det passer med de weekender, hvor barnet bor hos dem, og andre bliver forhindret på grund af sygdom eller lignende.

De deltagende forældre kan være optaget af dem, som ikke er med på den pågældende tur, hvilket netop kan ses som tegn på en stærk klubidentitet. Men der er også nogle, som ærgrer sig over, at der ikke er mulighed for, at andre familier kan deltage, hvis der er afbud i sidste øjeblik. Endelig er et tema, at der er nogle medlemmer, som kun deltager på de ture, som ville være dyre for dem selv at tage med på, og som ikke deltager i fx turen i skoven.

Det er imidlertid centralt at historierne om de klubdeltagere, som ikke er med, ikke kommer til at fylde for meget. Desuden er erfaringerne fra nogle frivillige at den mindre gruppe, kan åbne for andre relationer, fordi der så er andre man snakker med, eller fordi den mindre gruppe går sammen ved samtlige aktiviteter.

I nogle klubber er der opmærksomhed og sat ressourcer ind på at få alle med. Et sted bliver familier hentet i bus ved forskellige opsamlingssteder tæt på deres bopæl. Der er også et eksempel på, at der bruges ekstra tid på opsporing af en familie som har meldt sig til turen. I nogle klubber kan der være arrangeret ekstra transport for familier, som har vanskeligt ved at komme til mødestedet. Det kan være bussen har hentet dem på vejen eller at en frivillige har mødt dem på deres bopæl og fulgtes med dem med klippekort til mødestedet.

Afbud og det at nogle familier kun kan komme engang imellem er en bekymring for de frivillige.

”Nemmere med flere børn og familier – at få skabt relationer, hvis der er flere jævnaldrende, det kræver, at der er en rimelig gruppe.” (Frivillig).

”Selve arrangementet – det er fint nok med kun 3 familier. Men målet er at skabe netværk, der er vi nødt til at have en gruppe med forskellige typer af familier.” (Frivillig)

At klubber med mange deltagere bedre skulle understøtte relationsopbygningen mellem deltagerne, giver denne undersøgelse ikke belæg for at konkludere. Afgørende for dette synes tilsyneladende mere at være matchningen mellem de familier, som deltager. Fx om der er tilstrækkeligt med børn på samme alder og udviklingsniveau, som kan finde sammen gennem leg.

6.5 Setting: Natur kontra seværdighed

De ti ture som klubberne gennemfører pr. år foregår forskellige steder, og i planlægningen af de steder, hvor turene går hen, foretager de frivillige en prioritering mellem seværdigheder, gentagelser og naturture. En variation som i sig selv tilgodeser formålet om nye oplevelser. Den enkelte tur bibringer med mangefacetterede oplevelser fx at mødes med de andre, køre i bus og måske sidde ved siden af sin ven eller far, få noget nyt at spise, se noget anderledes og flot, samt lære noget nyt eller nogle nye venner at kende.

Som udgangspunkt for en analyse af, hvilken betydning forskellige settings og rammer i forbindelse hermed, har for børnenes oplevelser af turene og vurdering af turene, beskriver vi to forskellige settings, nemlig et bowlingcenter med automatspillehal og en spejderhytte i skoven.

Indenfor i underholdningscenter

I bowlingcentret er klubben en del af offentligheden og foretager sig det samme, som de andre gæster, nemlig spiser mad, bowler og tager et spil på spilleautomaterne. Penge og materielle goder er synlige, fordi spilleautomaterne koster penge, og fordi der foregår andre ting i centret fx konfirmation. Ved baren er der salg af alkohol og sodavand og velhavende familiers børn i elegant påklædning bowler ved siden af klubbens deltagere. Lydniveauet er højt, og der er larm fra kegler og kugler, og der er også mange mennesker.

Udenfor i skoven

I skoven er klubben på egen hånd, der er ikke andre personer end dem, som har med klubben at gøre, nemlig familierne, de frivillige og eventuelle samarbejdspartnere som spejdere eller naturvejleder. Der er det mad og drikke, som klubben selv har taget med, og der er ikke noget med penge set fra familiernes perspektiv. Lydene er udelukkende fra klubbens aktiviteter, vindens susens og lyde fra skovens dyr. Det er ikke givet på forhånd, hvor præcist turen skal gå hen, og heller ikke hvilke aktiviteter klubben skal lave og vejret kan være en afgørende faktor. Tre elementer som der ikke på samme måde skal tages stilling til i bowlingcentret. Elementer som også har betydning for, om forældrene selv vil kunne bruge naturen som ramme for familieture, fordi det kræver ressourcer i forhold til at iværksætte og beslutte dette.

Derfor er det mindre krævende at tage fx en tur i bowlingcentret, men her er betalingen en helt afgørende barriere for familierne.

De to forskellige settings skaber forskellige vilkår for realisering af formålet, om at styrke relationerne mellem klubmedlemmerne, og det giver forskellige oplevelser for familier og børn. I offentligheden er en del af klubbens opmærksomhed og ressourcer bundet ift. at betragte konteksten og kunne agere i den, hvad angår sociale færdigheder og koder. Desuden er penge og økonomisk formåen et tema.

En generel observation er, at seværdigheder tager prioriteringen fra det relationelle fællesskab, og klubbens medlemmer bliver i højere grad reduceret til betragtere end deltagere. Bliver betragterpositionen for omfangsrig på turen, kan det resultere i en kedelig tur for børnene og konflikter mellem børn og forældre – selvfølgelig afhængig af den enkelte families dynamik.

6.6 Tur i naturen med naturaktiviteter

Der er stor variation i, hvor en naturtur foregår, og hvilke aktiviteter den indeholder. Nogle frivillige definerer det som en tur i naturen, at tage en tur ud og være i en park, eller det kan være i zoologisk have og med efterfølgende leg på en udendørs legeplads. Der er fokus på naturaktiviteter på naturturene.

De frivillige ser mange fordele og få ulemper ved ture i naturen bl.a. at børnene elsker det, at der er højt til loftet, og at de er ude og får rørt sig. Der kommer en ro på familierne, og der er rum til leg. Desuden giver det mulighed for fordybelse fx at smage, se og dufte i naturen. En fordybelse som kan illustreres ved børnenes foto, hvor de er gået helt tæt på spindelvæv, påfuglens farver på ryggen, en blomst, og en sommerfugl.

Desuden er erfaringerne, at naturen er en god ramme for tid til samtale mellem familiemedlemmerne og den giver en god ramme for nærværende relationer. Forældrene bliver også involveret, fordi børnene er ivrige efter at vise eksempelvis dyr de har fundet.

Udfordringerne set fra de frivilliges er fx vejret og i den forbindelse den rigtige påklædning for børn og voksne. Nogle familier har typisk ikke tilstrækkeligt anvendeligt udetøj til børnene.

En naturtur med naturaktiviteter er karakteriseret ved bl.a. bålet som base, knive til at snitte pinde med, økser til at kløve brænde til bålet m.m..

"Det er sjovt, fordi vi ikke bruger en elkedel, men vi gør det af naturens vej. Der er mere hygge om det og i stedet for bare at stå i et køkken, så er vi udenfor, og vi tænder også selv bål op til det. Der er meget mere arbejde i det ... og så hjælper vi også hinanden. Mig og Lene står sammen og skræller gulerødder." (Barn).

"Jeg vil gerne lave noget – når de hakker til bål og økse. Det er meget sjovere at lave det i naturen med de ting der, i stedet for at stå inde i et køkken og gøre det." (Barn).

Oplevelser fra en bål- og spejdertur i skoven

Klubbens familier og frivillige mødes om formiddagen på en parkeringspladsen ved det lokale indkøbscenter. Forud for dagen har familierne modtaget en invitation med information om, hvor turen går hen, hvad de skal medbringe, start og sluttidspunkt samt kontaktoplysninger til den frivillige, som er ansvarlig for dagens tur. Forventninger præger stemningen: Hvem kommer med på turen i dag? Hvem kommer man til at sidde ved sidde af i bussen? Skal vi synge fællessang som sidste gang? Turen til bestemmelsesstedet er fyldt med oplevelse for børnene og handler mere om de sociale relationer i bussen end om de landskaber, som bussen kører igennem.

Ankomst til et bålsted og en spejderhytte i skoven. Andre frivillige end de som var med i bussen er allerede mødt op med forskelligt udstyr til aktiviteter og forplejning. Nogle forældre og frivillige går i gang med at tænde bål, andre pakker ud og nogle børn hjælper andre løber rundt og tjekker stedet med spejderhytten. Andre går på opdagelse i skoven.

Saftevand til børnene. De har deres eget plastikkrus, som de kan bruge hele dagen. Kaffe til de voksne. Flere både forældre, frivillige og børn bidrager til madlavning. Kødsovsen bliver lavet over bål og spaghettien over komfuret i spejderhytten.

Spejdere ankommer efter frokost, og de sætter poster til orienteringsløb inden for en meget begrænset radius fra bålpladsen og hytten. Afstanden er tilpasset, at man ikke kan se fra den ene post til den, men der er kun et par minutters gåturen mellem posterne. Derfor er det fælleslegene ved de 4-5 poster som aktiviteten omhandler, og som er karakteriseret ved at gruppen står sammen og er mod de andre grupper, men ikke indbyrdes mod hinanden. De fleste familier går samlet rundt. Enkelte børn er på et andet hold end deres forældre, de har nemlig valgt familien fra og en ven til. I fællesskab takker klubben spejderne bagefter, for legen og fordi klubben må låne deres sted.

Samling ved bålplads, hvor der bliver lavet popcorn og drukket saft og spist kiks.

Alle rydder op i fællesskab, og der bliver også vasket op uden for ved bålpladsen, hvor både forældre og børn deltager.

På vejen hjem bliver godt og mindre godt ved turen evalueret, nye turforslag bliver samlet ind og praktiske forhold om tidspunkter for turenes afholdelse drøftet. Familierne forslag er præget af ønsker om seværdigheder og måske skulle evalueringen handler om hvilke aktiviteter familierne gerne vil lave, men end hvilke steder de gerne vil opleve.

Naturvejlederne på banen

”Det var godt at have naturvejlederen fra Red Barnet med på den første naturtur, fordi børnene så meget op til ham” (Frivillig).

Det kan være vigtigt at have naturvejledere med på naterturene, fordi vejlederne viser, hvordan man kan inddrage børnene til oplevelser i naturen. Familiernes erfaringer er, at børnene får meget at vide om naturen, når der er en vejleder med, fordi den naturprofessionelle viser og svarer på alle børnenes spørgsmål, og på det som de ser og undrer sig over. Fx fortæller en mor, at sønnen vidste alt om salamandere efter sådan en tur. Desuden er udstyret som kikkerter betydningsfuldt, fordi børnene går med deres egen og bestemmer fugle. Naturvejledernes deltagelse på ture har stor betydning for børnenes oplevelser og læring samt at tage udfordringer op.

”Jeg vil gerne være her igen [i skoven ved spejderhytten], og der hvor vi var før, der fik vi en kikkert, og kunne få lov til at se på flotte fugle. Det ville jeg gerne prøve at have igen. Der gik jeg sammen med en mand – og en sikkerhedsmand – ham har vi også meget brug for – fordi af ham får vi lov til mange ting. Han var kun med på den ene tur. Vi får lov til at hakke med økser, Han hjælper os, så vi får lært det – sådan lidt. Og tænde ild til bålet, så vi kan gøre det selv, så det ikke er de voksne, så vil man gerne prøver at gøre det selv, i stedet for at det altid er andre, der skal gøre det.”(Barn).

